

ԲԱԶՄԱՎԷՊ

ԺԸ ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 3

1860

ԽԱՐՏ 1

Աստիկի ու Քաղաքակիրք պատմակի : (Տես երես 33)

ԺԴ

Մարդս կ'ոչգէ միշտ առեղի երջանակ ըլլալ :

Որովհետեւ ինչ որ մենք կ'ընենք ա-
մեն ալ աւելի հանգիստ ըլլալու հա-
մար կ'ընենք : Ինչո՞ք էմ. ասիկայ ան-
ախորժ զգացմունք մըն է, ու կ'ուտեմ
որ աղէկ ըլլամ. յոգնած եմ նէ, կը
հանգչիմ. ձանձրացեր եմ նէ բանի մը
կը զբաղիմ. վասն զի ասանկ ընելով ա-
ւելի հանգիստ կ'ըլլամ : Գիտուն ըլլա-
լը տգէտ ըլլալէն աւելի աղէկ է, ուստի
կը սովորիմ : Սիրելի ու յարգելի ըլլալը
անարգեալ ու ատելի ըլլալէն աւելի ա-
խորժելի է. ուստի առաքինի ու քաղա-
քակիրթ անձի մը պէս կ'ապրիմ :

Ինչո՞ք կ'ըսենք ան ամէն բանին որ
մեր վիճակը կը լաւցընեն. և ընդհա-
կառական չար ան ամէն բանին որ մեր
վիճակը կը յուսացընեն. երջանկո-
ւոր կ'ընենք մեծագոյն բարիք ունենալը

և կարելի եղածին չափ նուազ չարը :

Իայց երկրիս բարիքն ալ չարիքն ալ
չատ անգամ առերեւոյթ են : Օրս ա-
խորժահամ կերակրէ մը կը զըկեմ սո-
վեալ մը կշտայընելու համար. ասիկայ
բարիք մըն է ու խղճմտանքս ինծի կը
սովրեցընէ՝ զիս ըրածիս վրայ գոհ ընե-
լով : Իմ ընկերս աղուոր գիւղ մը, սի-
րուն մեքենայ մը ունի ու ես կը յափըշ-
տակեմ զայն. թէպէտ և ուղածս ձեռք
ձգելով կարծեմ թէ աղէկ բան մը ըրի,
բայց քիչ մը վերջը խեղճ կը սովրեցը-
նէ թէ գէշ ըրի. վասն զի ուրիշին բա-
նը գողցայ, զինքը տհաճեցուցի, և ա-
նիրաւութիւն մը ընելով գէշ մարդ ե-
ղայ : Ինչ որ ըրած չարութիւնս խոս-
տովանիմ, հայրս զիս կը պատժէ. թէ
որ ժխտեմ, բան մը չեմ քաշեր. բայց
սուտ խօսիլը գէշ է, վասն զի ինչ կ'ը-
լար աշխարհք թէ որ ամէնքը սուտ ը-
սէին : Ուրեմն ստելով՝ զիս աւելի կը
գէշցընեմ ու չար չարի վրայ կ'եւե-
լցընեմ. ուր ընդհակառակն ճշմարիտը
զուրցելով թէ որ նաև պատիժ ալ ըն-

դունիմ, ասիկայ կը ծառայէ ինծի որ ուրիշ անգամ զգուշանամ անանկ բաներ ընելէն որ չեմ կրնար խոստովանիլ ու այսպէսով աւելի լաւ կրնամ ըլլալ :

Արեմն ասով կ'իմանաս որ ճշմարիտ Բարեի անոնք են միայն որ մարդ բարի ապրելով կրնայ ձեռք ձգել և թէ երջան հոռի-նը առաքինւոյն վարձքն է :

Բայց ինչ բանի վրայ կը կայանայ առաքինի ըլլալը :

Երբ որ Բարեիք ըլլալուն վրայ :

Ինչ ըսել է Բարեիք ըլլալ :

Ըսել է, ՉԸՆԵԼ ՌԻՐԻՇՆԵՐՈՒՆ ԱՆ ԲԱՆՆ ԻՆՉ ՈՐ ՉԵՄ ՈՒՋԵՐ ՈՐ ԻՆԾԻ ԸՆԵՆ :

Ինչ ըսել է Բարեիք ըլլալը :

Ըսել է, ԸՆԵԼ ՌԻՐԻՇՆԵՐՈՒՆ ԱՆ ԲԱՆՆ, ԻՆՉ ՈՐ Կ'ՈՒՋԵՄ ՈՐ ԻՆԾԻ ԸՆԵՆ :

Ինչ բան է առաքին-նը :

Առաքինութիւնը միշտ ուրիշներուն օգտակար բաներ ընելու վարժութիւն մըն է՝ Բնութեան կամայքը յարմարելու համար :

Թէ որ ասանկ ընեմ ինչ բանի կըրնամ յուսալ :

Միշտ լաւ ու հանգիստ ապրիլ թէ ասդին և թէ անդին :

ԺԵ

Մարդս ընկերակաւն է :

Բայց որպէս զի մարդ կարենայ միշտ լաւ ապրիլ և աւելի խօսք ու բան հասկըցող ըլլալ, հարկաւոր է որ ընկերութեան մէջ ապրի իր նմաններուն հետ :

Ա՛հ, ինչպէս խեղճ ու տկար ենք նոր ծնած ատեններս : Զենք կրնար ոտքի վրայ կենալ. պէտք է որ զմեզ մայրերնիս քայքայէ, կերակրէ ու մեր անկողինը պատրաստէ : Տարուան մը ու աւելի կ'ըլլանք ու գրեթէ չենք կրնար ծամել և հազիւ թէ ոտքերնիս կրնանք շարժել. չենք կրնար ոչ բան մը հասկընալ և ոչ ալ մեզի հարկաւոր եղածը յայտնել : Թէ որ մինակ ըլլայինք, մեզմէ աւելի ուժով հարկաւոր կենդա-

նինքն զմեզ ոտնակոխ ընելով կ'ուտէին. թէ որ ծնողքնիս զմեզ չպաշտպանէին, չհագուեցնէին ու չկերպրէին, սովէ, ցրտէ ու նեղութենէ կը մեռնէինք :

Օարմանալի՜ Երեսնամեակութիւն, որ իրարու ձեռնտուութեանը կարօտ ըլլալուն համար մէկմէկ կը սիրենք : Որովհետեւ ծնողք կը սիրեն իրենց տղաքը, մտածելով թէ որչափ օգտակար կրնան ըլլալ. իսկ տղան ալ զծնողքը կը սիրէ իրենցմէ ընդունած բարեացը համար. և երբ որ աս պիտոյք կը դադրի, սէրն ու երախտագիտութիւնը անոր տեղը կը բռնէ : Տղուն ուժը կ'աւելնայ ան միջոցին որ ծնողք կը ծերանան, կը տկարանան և կարօտ են որ տղան զիրենք հոգայ ինչպէս որ իրենք զինքը հոգացեր են : Եսպէսով կը ձեռնան ընտանիքներ, ու անոնց աճելով ալ կը կազմուին ցեղեր, գեղեր, քաղաքներ, տէրութիւններ ու ազգեր :

Թէ որ մարդս առանձին ապրէր բոլոր օրը ուտելիք փնտռելու և գազաններէն զինքը պաշտպանելու պիտի զբաղէր. իրեն տկար ըլլալովը զօրաւորներէն պիտի յաղթուէր. կենակցութեան, բարիք ուղելուն, ուրիշին օգնելուն, կարեկցութիւն գտնալուն համը պիտի չառնէր. իր ամէն կարօտութիւնը ինքիրմէ պիտի հոգար, անանկ որ իրեն տուն ու զգեստ չլինելու համար ամբողջ տարիներ պիտի աշխատէր ու ժամանակ պիտի չաւելնար բնաւ արհեստի մը մէջ յառաջագիմելու և ոչ ուրիշներուն գիտցածը սովորելու. մէկ խօսքով նեղութեամբ, գէշ ու քիչ պիտի ապրէր :

Բայց Բնութեան տեսաւ որ մարդուս միայն ըլլալը աղէկ չէր, ուստի տպաւորեց սրտերնուս մէջը աս փափաքն, ընկերական վիճակին հարկը և փոփոխակի մէկմէկու օգնելու ճիգը : Բեզի տղայութեանդ միջոց, ով պատանեակ, ինչ պատիժ ամենէն աւելի ծանր կու գար. արդեօք ընկերներէդ բաժնուելով մինակ մնալը չէր մի. միտքդ պահէ ասիկայ ու երբ մարդկանց մէջ եղած միջոց նեղութեան ու մարտնչութեան

վայրկեաններ ունենաս, ու քեզի անախորժ ու գէշ երեւնայ ընկերութիւնը, մտածէ թէ ինչ կ'ըլլայիր եթէ ընկերութենէ զուրկ մնայիր:

ԺԶ

Մարդիկ հաշտար եմ:

Ո՛վ Թագաւորդ աշխարհի, ո՛վ գիւղականդ, ո՛վ որ տարին հարիւր հազար տոբէր • լեբայով ալ չես կրնար ձանձրութեան ձեռքէն խալըսիլ, և դուն որ օրն 'ի բուն աշխատելով հազիւ կրնաս քիչ մը հաց ձեռք ձգել, դուք պատասխան տուէք ինծի, Ո՛վ է ըրեր զձեզ:

Օ՛ր ամէնն ալ լստուած • ամէնքն ալ նոյնպէս բաղկացեալ են անմահ հոգիէ ու նիւթական մարմնէ մը, և հաւասարապէս ամէնքն ալ երջանկութեան կը փափաքին: Ար տեսնան սա գերեզմաննոցը • ինչ տարբերութիւն կայ հոն տիրոջ ու ծառային մէջ, մեծ կալուածատէրին ու խեղճ աղքատին մէջ: Արեք թիզ փոս մը բաւական է հաւասարապէս ամենուն դիակին համար, և հոգիներն լստուծոյ առջևն է՝ միայն իրենց գործքերովը:

Ահա, վիճակը, դաստիարակութիւնը, կորովութիւնը զմարդիկ կը զանազանեն, այլ այս զանազանութիւնները վիճակի են միայն և ոչ բնութեան • խանձարոց մէջ եղող տղան և հասունացեալ մարդ մը նոյն իրաւունքն ունին ապրելու • բայց առաջինին քիչ մը կաթ բաւական է, իսկ երկրորդին ուրիշ շատ բաներ ալ պէտք կ'ըլլան • առաջինը անկարող է ինքնիրեն գտնելու իր ուտելիքը, և ուրիշներէն պէտք է որ սպասէ, ուր երկրորդը ինքնիրեն կը ճարէ:

Այլ ոչ իսկ հարստութեան ու կարողութեան զանազանութիւնը տարբերութիւն մը կը պատճառէ բնութեան • այլ մանաւանդ թէ ամենուն հաւասար ըլլալէն առաջ կու գայ: Սարկոս, Վիրակոս, Սարկոսը վաճառականութեան համար ստակ դրին, առաջինը դրաւ հազար դահեկան, երկրորդը հինգ հա-

րիւր, երրորդը երկու հարիւր • երբոր հաշիւներն կը տեսնան, իրաւացի է որ Սարկոսը Վիրակոսին կրկինը առնէ, վասն զի աւելի մեծ դրամագլուխ դրաւ • թէ որ ամենուն ալ նոյնչափ տրուեր՝ Սարկոսը իրաւունք ունէր գանգտելու: Այսպէս ալ ընկերութեան մէջ ո՛վ որ շատ կ'աշխատի, ո՛վ որ աւելի բարի է, ո՛վ աւելի արդիւնք ունի, իրաւունք ունի մեծամեծ դիւրութիւններ ալ վայելելու, և ուրիշներուն ալ աւելի սիրելի ու մեծարոյ ըլլալու, որոնք ստոյգ բարիքներ են:

Եւ ըսելով, չենք հասկընար որ ամէն մարդիկ նոյն սկիզբն և նոյն վախճանը չունենան, և կամ թէ ամէնքն ալ որ ըստ ինքեան այլ և այլ ճամբով առաջ կ'երթան, մի և նոյն տեղը չեն ելլար • աս պատճառաւ ամէնքն ալ մի և նոյն պիտոյքներն ունին, և ասոր համար պարտէան են և կրնան իրենց պիտոյքը լեցընել:

ԺԷ

Իրաւունք և պարտք:

Պարտէան է և կրնա բուն ասոնց վրայ կեցած են մարդուս պարտքերն և իրաւունքները: Եւ մէն մարդ ստեղծուած է լստուծով միշտ լաւ ապրելու համար • ընկերութեամբ կ'ապրինք զմեզ պահպանելու, մեր վիճակը լաւցընելու ու կատարելագործուելու համար • ուրեմն ամէնքն ալ իրաւունք ունին ան ամէն միջոցներուն ձեռք զարնել որ իրենց բարեպէս ապրելուն համար հարկաւոր են: Ինկերութիւնն ամենուն բարւոյն համար եղած է և ամէն մէկուն բարին հասարակաց բարին ըսել է • ուրեմն իւրաքանչիւրին պարտքն է իր բարւոյն ետեւ ըլլալ, այսինքն ըստ վախճանին գործածել իրեն ունեցած իրաւունքները: Եւ մէն մարդ հաւասար է, ուրեմն ամէն մարդ ալ նոյն իրաւունքն ունի • և հետեւաբար ամեննուս ալ պարտքն է ուրիշին իրաւունքը մեծարել, թէ որ կ'ուզենք որ ուրիշներն ալ

մեր իրաւունքները մեծարեն : Վնած գիրքդ կամ մէկէն ընծայ առածդ քու իրաւունքդ է . ուրեմն ես ալ պարտական եմ զանիկայ քեզմէ չյափշտակել : Ուստի այսպէսով ամէն մէկ իրաւունքի հակառակ պարտք մը կը յառնէ . պարտք մը 'ի մեզ' այսինքն մեր իրաւունքը ինչ վախճանաւ որ տրուած է , նոյն վախճանին համեմատ բանեցնելու . և պարտք յայլ՝ ուրիշին իրաւունքը մեծարելու :

Հիմա քննենք թէ ինչ կերպով մենք պէտք է գործածենք աս իրաւունքներն ու պարտքերը :

ԺԸ

Իրաւունք և պարտք պահպանութեան :

Կիրակի օրը ներկայ գտնուեցայ Ժողովրդապետի մը քրիստոնէական վարդապետութիւն բացատրելուն ժամանակը որ ասանկ կ'ըսէր .

« Սպանաներ , » . Մտուած մեզի ասանկ հրամայեց . բայց դուք երբոր խղճերնիդ կը քննէք իմանալու համար թէ արդեօք Մտուծոյ կամքը կատարե՞ր էք թէ չէ , մտքերնիդ կը դնէք թէ աս պատուիրանքիս մէջ զանցառութիւն մը ըրած չէք , որովհետեւ բնաւ մէկը չէք սպաննած և ոչ ալ մէկուն մահուանը փափաքե՞ր էք . բայց ասիկայ արդեօք միայն բաւական է : Մտուած ձեզի իբրեւ պարգև մը տուած է կեանքերնիդ , պարգև մը առանց որոյ չէք կրնար ոչ աս աշխարհքիս բարիքը վայելել և ոչ ալ յաւիտենական բարեաց արժանի ըլլալ . ուրեմն իրաւունք ունիք կեանքերնիդ պահելու և պարտրկան էք յարգելու զայն 'ի ձեզ և յայլս : Ուրեմն ամէնքը կրնան ու պարտրկան ալ են իրենց կերակուր , զգեստ ու բնակարան հայթայթելու , իրենց ուժն և անդամները պահպանելու , և կարելի եղածին չափ անանկ բանեցնելու որ իր բաւոյն պատշաճ ըլլայ :

« Ձեր և ուրիշներուն կեանքին կը

փնտսէք ոչ թէ միայն զուրիշը դանակով վիրաւորելով , այլ նաև կռիւ ընելով , զարնելով , բռնադատելով որ ծանր աշխատութիւններ յանձն առնուն : Ենաց պահպանութեան պարտքն ոտքի տակ կ'առնու այն սուտ բժիշկը որ սխալ դեղեր կուտայ . ինչպէս նաև անիկայ որ հոտած կամ արուած կերակուրներ , քացխած գինիներ ու տհաս պտուղներ կը ծախէ . դարձեալ ով որ փոխադրական հիւանդութեանց չտարածուելուն համար կարևոր զգուշութիւններ չընէր , ինչպէս օրինակի համար ըսենք բորոտութեան , ծաղկի , մաղձախտի և այլն : Դուք ալ , ով մարդ , աս պատուիրանիս դէմ կ'ընէք , երբոր ըստ ձեր պարտուցը ուշադրութիւն չէք դնէր որ տղաքնիդ կրակի կամ ջրերու քով յաճախելով չվտանգուին . չէք պատուաստեր զիրենք , երկար ժամանակ իրենք զիրենք իրենց զլխուն կը թողուք ու չէք մտածեր որ անկից ինչ գէշ բաներ կը հետևին . չէք արգիլեր որ կառքերու ետևներէն չվազեն , զէնք չգործածեն , ծառերու վրայ չելլան ու սանդուխներէ վար չվազեն : Եթէ ստիպես մէկը որ շատ գինի խմէ՝ անոր ըրած գէշութեանց յանցանքը քուկդ է . եթէ ստիպես կին մը որ իրեն կարողութենէն աւելի աշխատի , իրեն և նաև տղուն մահուանը պատճառ դուն կ'ըլլաս : Տհաճութիւններն ալ կրնան զմարդ հիւանդացնել ու մեռցնել . թէ որ գէշ վարք անցնես՝ անով հօրդ կեանքը կը կարճեցնես . եթէ բռնութիւն ու խտրութիւն բանեցնես ընկերօջդ դէմ , զինքը կը տրտմեցնես ու հոգւոյն և թերևս առողջութեանն ալ կը փնտսես , որով մեծապէս կը մեղանչես :

« Դանց առողջութեան ստակ մը չեն արժեք զուարճութիւնները : Դէկն որ առողջ է , այնպիսին նաև հարուստ է իրեն կարծածէն աւելի : Հիւանդութիւնները ժամանակի ու ստիկ կորուստ են ու զուարճութեանց արգելք կ'ըլլան : Եթեք ուրեմն ամենայն կերպով որ առողջութիւննիդ չկորսնցնէք , որուն մի միայն հնարքն է բարեխառնութիւն

նր: Վաւք ձեզմէ պէտք չէ վտանգներու մէջ ձգէք զձեզ. բայց երբոր դիմացնիդ վտանգ մը ելլայ՝ քաջասիրտ պէտք է ըլլաք: Վեղուծիւններէ խալսելու միակ միջոցը քաջասիրտութիւնն է: Վաւկոծութեան մէջ վախկոտը կը խղզուի, իսկ քաջասիրտը տախտակի մը ապաւիտելով կը խալսի: Վեթէ իժը կամ կատղած շունը վախկոտ մը խածնելու ըլլան, ողորմելին յուսահատաբար լալով ու ողբալով կը մեռնի. բայց քաջասիրտը կը թողու որ խածուած տեղը հրացեալ երկաթով տաղեն ու այնպէսով կ'առողջանայ:

«Ոչ երբեք կրնայ մէկն անհոգ ըլլալ ու փոյթ չընել իր կենացն ու առողջութեանը վրայ, եթէ ոչ զօրաւորագոյն պարտք մը կամ հասարակաց բարին նոյնը չպահանջէ իրմէ, կամ թէ որպէս զի պատուոյն և պարտուցը դէմ չգործէ: () րհնեալ ըլլայ այն մարդն որ տղայ մը խղզուելու վտանգէն խալսելու համար, ջրին մէջ կը նետուի ու իրեն կեանքը անստոյգ վտանգի մը մէջ կը դնէ, որպէս զի տղան յայտնի մահունէ խալսէ: Վժիշկներն ու քահանաները հիւանդաց քովը կ'երթան, թէպէտ և վտանգ ըլլայ որ իրենք ալ նոյն ախտէն բռնուին, որպէս զի մարմինն առողջացընեն ու հոգւոյն բարիք մը ընեն: Նշեմ որ թշնամիները ձեր հայրենիքն ընկձել կը սպառնան՝ ուրիշներուն հետ դուք ալ կը զինուորիք, ու հասարակաց հանգըստութիւնն ապահովելու համար, դուք զձեզ վտանգի մէջ կը դնէք. սուրբերն ալ, որոնք որ մենք հիմա կը յարգենք, աւելի յանձն առին մարտիրոս ըլլալ քան թէ հաւատքնին ուրանալ:

«() րհնեալ որ հիւանդութեամբ անկողին իյնաք, ձեր պարտքն է ամէն հնարք բանեցնել, թէպէտ և անախորժ ըլլան, որպէս զի նորէն վրայ դնէք առողջանաք: Վժիշկին ըսածներուն սիրով մտիկ ըրէք. քաջած ցաւերնուդ ու ձեր վրայ եղած դարմաններուն սիրով համբերեցէք, ու ձեր վրայ աշխատողները մի ձանձրացնէք. նեղութիւնը մի արհամարհէք, ու նայեցէք միանգամայն որ

անով ոգեսպառ չըլլաք: Սակ թէ որ մահը կը մօտիկնայ, հանդարտ սրտով իրեն գալուն սպասեցէք: () ր մը, ինչպէս որ իմ պարտքս է, հիւանդի մը քով գացեր էի ու հարցուցի իրեն թէ մեռնելուդ վրայ կը ցաւիս. նայեցէք ինչ պատասխան տուաւ ինծի. Ո՛հ, հայր, ըսաւ, ինչո՞ւ համար պիտի ցաւիմ. Բնէ, միշտ մեռնելը մեղք է մի. ես աղէի գիտէի որ մեռնելու համար ծնած էմ. և միշտ ինծի առաջ եղող մարդիկը Բոլորն ալ չմեռան: Վաւ նի որ ժամանակ ունէի՝ մեռնելու մատենով Բարի Գործքեր ընել չը ջանայի. ու չը նայէի որ անանի ըլլամ ինչպէս որ աս ինքիս է՝ ուղիքի ըլլալ: Նորդ հիմա վախով Բայց նաեւ վստահութեամբ կ'ըլլամ Նստածոյ առջեւ, վասն զի ինչք Բարի է:

«Վայց ձեր մարմնոյն առողջութենէն աւելի պէտք է, սիրելի որդիքս, որ ձեր հոգւոյն առողջութիւնն հոգաք. ուրիշն ձեզմէ հեռու ըլլան չափազանց հաճոյքներն ու ցաւերը: () ր որ Նստուած ձեզի յաջողութիւն տայ, ամենեւին մի հպարտանաք. և եթէ ուղէ նեղութիւններով փորձել զձեզ, զգուշութեամբ ու խոհեմութեամբ զձեզ անոնց պատրաստեցէք. երբ ձեր վրայ նեղութիւնները կը զօրանան, արիութեամբ կրեցէք ու անոնց հետեանքներուն համբերութեամբ տարէք:

«Վայց որովհետեւ ամէն բարիք Նստուածմէ կուգան, աղաչեցէք որ ձեզի առողջ մարմնոյ հետ տայ նաեւ առողջ միտք մըն ալ»:

Նսանկ կը քարոզէր այն ժողովրդապետը անցեալ կիրակի:

Կը շարունակուի: